

lefosztó, élesen exponáló atmoszférát. A vers lényegi sugallatára, üzenetére az mutat rá, hogy magát a szeretetet nem semmisíti meg a költő, a leleplezés csupán a hozzája idegen elemként tapadó járulékokat próbálja lefosztani róla. A villogó ellentétezés keserű hangját így szövi át az igazi, szeretet utáni kemény nosztalgia.

A negatív jegyek elősorolása pozitív tartalmakat épít a kötet másik tipikus versváltozatában is. Ez azonban a viccek színvonalán mutatja a lírát: itt az ötlet a fontos és nem annak lírai megfogalmazása. A kötet rövid verseire gondolunk első sorban, melyek jópofa vasárnapi viccként megmosolyogtatják az olvasókat, arra azonban nemigen tarthatnak igényt, hogy a költészetben helyet kapnak. A *Jó lenne hinni* kezdetű például arra a közismert tréfára épül és nem is több annál, hogy — a sírfeliratok mutatják — mindig csak a legjobbak halnak meg. De alig különb a *Pavlov kutyája*, amelyekben a költő az ötletért még a kép logikáját is megtöri. Szinte az egész *Meseország* ciklus kívül marad a lírán: a költői teremtést az ötletek tréfája helyettesíti, s így a kötet jelentős része Ladányi életművének mellékterméke, nem költői alkotás, hanem a vicc és anekdotakincs tartozéka. Máskor viszont a gyilkos ötlet képes arra, hogy tömör versben mélyen, differenciált szemlélettel nyilatkozzék meg a költő:

*Két nevetés között
ott van már a kósa halálból
egy pillanatnyi csönd*

*Am ha e csöndben üldögélek és
elképezem a gyászbeszédet
újra elfog
a röhögés*

Finom és megragadó gondolattal-hangulattal indul a vers, s Ladányira jellemző módon búvápatakként hosszú asszociációs sor fut a felület mögött, s a végiggondolás eredménye villan csak elő: a csöndtől a halálon át a temetésig ível a vers, megtörténik a gyászbeszéd és az igazság összehasonlítása is, s ennek komikus ellentéte fogalmazódik meg. Az összetett látás ilyen módozatai szervesen kapcsolódnak a Ladányi-líra érett teljesítményeihez. Éppen ezért sajnáljuk, hogy a kötet jelentős részében apadtnak látszik a lírai erő és ihlet, a cikluscímek is jelzik, hogy a költő a bíráló, gúnyoló szándékot túlzott szerephez juttatja, a költészetet a napi hírlapi csatározások részévé silányítja (*Meseország, Parnasszus, Gyarmatosítás*). Kitűnő szemmel és érzékkel szűrja ki a visszásságokat — ez feltétlenül érték, de mondanivalójának egyre ritkábban ad súlyt a költői erő, és túlzásai sem egyértelműek, mert nehéz eldönteni, hogy milyen pozícióból ítélkezik. Megtorpanás ez a kötet Ladányi pályáján, vegyes értékek gyűjteménye. (*Szépirodalmi, 1971.*)

GÖRÖMBEI ANDRÁS

GARAI GÁBOR: MÁRCIUSI NYÁR (JEGYZETEK ÉS VERSEK EGY INDIAI UTAZÁSRÓL)

Útinaplók és jegyzetek, tárgyilagos élménybeszámolók és „ezt láttam, ezt vettem”-féle ömlengések korát éljük. Az ember lassan lerombolja a távolságokat, a mérföldek és kilométerek ijesztő uralmát. A kérdés csak az, mennyi hasznot húz ebből az irodalom? A magyarázat — legalábbis a mi irodalmunk esetében — nem éppen újszerű jelenségekre vezethető vissza. Nem feladatunk ennek tárgyalása, s e néhány bevezető mondat is csak a problémajelzés funkcióját vállalja.

A *Márciusi nyár* olvasásához fogva Jankovich Ferenc szép sorai jutnak eszembe: „megállok most és vallatom magam: / láttam Párizst — nem láttam Baranyát”

(Szántód partjainál). Maga Garai nyugtat meg: nem volt helytelen az első asszociáció. „...képtelenség, hogy jóformán nem ismerem Ceglédet és Köszeget, Kiskunfélegyházát és Sárospatakot; mi keresnivalóm van Indiában?” Nos, ez a „keresnivaló” már a megérkezés utáni első pillanatokban tisztázódik. Barátságos emberi arcokat látva, a költő imígyen konstatálja a lényegét: „Nem vagyok idegenben.” — A „Mindenujt otthon” kitárulkozása, jellegzetes költői-emberi magatartása ez. A könyv végső konzekvenciája is „visszarímel” majd az első benyomásokra, sőt, szentenciózus tömörséggel vallja: „Aki megjárta Indiát, többé nem élhet ugyanúgy, mint azelőtt.”

A költő ebben a távoli országban is az embert keresi, s miközben ezen fáradozik, az európaiság nagyképű és hazug páncélzatát is igyekszik levetni:

„Arcom itt minden arc — tükör tekint rám:
— Testvéred vagyok, te se légy a bírám;
és menj békével, majd, ha menni kell.”

(Testvéri arc)

Garai még a lélekvandorlás tanának magyarázatában is olyan magatartásformáról beszél, melyben önmagáéra ismer: „...az ember nem akar meghalni, nem akarja elveszíteni az életet — továbbadja hát a gyermekeinek. De mert ő maga végül megiscsak meghal, s ezt tudja, hálás gyöngédséggel és kímélettel tekint a növényekre és állatokra, hiszen ezek arról tanúskodnak, hogy maga az élet nem vész el, minden pusztulásból valamilyen újjászületés támad.” — S ugyanez a gondolat szólal meg, immár költészetté szublimálódva, a *Növényi hit* című versben. Látjuk tehát: a *Márciusi nyár* nem tipikus útibeszámoló; az utazás sok tekintetben csak ürügy, alkalom a már korábban is izgató gondolatok kimondására. Nemcsak a műtörténészek Indiája, hanem e monstre keleti ország megoldatlan kérdésekkel terhes jelene is érdekli a szerzőt. A Napisten baálbeki templomának monumentalitásába is belelop valamit a jelenből („...egy jó járó földnyire / innen — ég a világ”), s a „szegény-seregek” csöndes tüntetésére éppoly érzékenyen reagál, mint a Tadzs Mahal megismételhetetlen csodájára.

Szerzőnk az útinapló műfajában is többnyire az összefüggésekre figyel. Néha persze szinte természetszerűleg bocsátkozik ismétlésekbe. — Közhely, de igaz közhely például nyomortelepek és luxusvillák kontrasztjának hangsúlyozása. De maga a színhely is különösen alkalmas ilyesféle szembeállításokra: a napi egy rúpiáért dolgozó művészekről az autógyűjteménnyel rendelkező tulajdonosig. Ugyancsak közismert bizonyos indiai kuriózumok emlegetése. — A szent tehenek s a kígyóbüvölők szinte bármelyik, Indiáról szóló útijegyzetben föllehetők. A vizuális élmény visszadásáról pedig már a kötet elején lemond Garai. Szellemesen idézi Somerset Maugham ugyancsak szellemes mondását, mely szerint „... a kritikus a hibásat viszonylag könnyen tudja jellemezni, s véleményét is meg tudja indokolni, de a tökéletesre, a gyönyörűre valójában nem is mondhatna mást: »Eredj el, nézd meg te is.«” — Sokkal érdekesebbek tehát a személyes találkozások, indiaiakkal folytatott beszélgetések: például egy pandzsábi költőnővel, akinek három versét saját fordításában közli a szerző.

Megállapíthatjuk: a kötet középpontjában tulajdonképpen nem India áll, hanem Garai Gábor, aki Indiában járt. S ez igen nagy különbség! — Események, élmények, benyomások egy érdekes és jelentős egyéniség szűrőjén jutnak el hozzánk. Úgy gondolom, hogy mindez a kötet egyik legfontosabb sajátossága.

Igen ám, csak hogy a *Márciusi nyár* nemcsak útinaplót, hanem egy miniatűr verseskötet anyagát is magában foglalja! A versek harmonikusan illeszkednek a jegyzetek közé; csináltságnak, mesterkéeltségnek nyoma sincs. S valóban nem tudnánk eldönteni, hogy melyik a fontosabb: a vers, vagy a nemcsak magyarázó, de a költemény keletkezésére is rávilágító prózai anyag. — Laikusok előtt mindig titokzatosabb veszi körül a vers születését, s bár a műzsákban meglehetősen kevesen hisznek, a versírást még mindig nagyon sokan értetlenséggel nézik. Garai könyve ebből a

szempontból is mítosz- és legendaoszlató könyv, amely, túl ezen az ismeretterjesztő funkción, irodalmároknak is hasznos olvasmányul szolgálhat.

Milyenek a versek? — „Formásak”, „mívesek”, s talán nem is sokat tévedünk, ha ebben *tudatos* költői erőfeszítés eredményét látjuk. Maga a szerző mondja: „...szeretem, ha egy költő tud formás verset is írni.” — Formai biztonsága most se hagyta cserben, s korábbi verseinek jó néhány sajátosságát is megfigyelhetjük.

Garai szereti a szimbólumokat: az *Artisták* jelképe az emberi összetartozásról vallott, a mostani, *A mélybeugró* pedig a halál kockázatát is vállaló nyomorúságra döbönt. Ugyanígy lesz az Ady szimbólumrendszeréből ismert Gangesz-part is — más tartalommal — költői kifejezőeszköz (ld. *A Gangesz mellett*). *A Vernek egy embert* mindenféle brutalitás elleni tiltakozását is jelképen alapuló versépitkezés fejezi ki.

Szintén nem ismeretlen az a — főleg régebbi verseiben (pl. *Gellérthegy, Ósz élébe*) megmutatkozó — impresszionisztikus táj-, illetve hangulatlíra, amely rendkívül artisztikus formában különösebben nem jelentős élményt bont ki bennünk (ld. *Tájkép, tehénnel, Jégverés Delhiben, Bül-bül-dal alkonyatkor, Hajnali virrasztó*). *A Tánc a Kalakshetrában* fölfokozott érzékelése, szín- és hangorgiája jól jellemzi ezt a látásmódot: „szótt-arany madárszárny”, „kék szellő”, „fűzöld selyemruha”, „hamuszín pálmazsupp” képi tobzódásába a szitár „fémhangja pendül”. — *A költői eszközök tehát nem jelentenek újdonságot, nem kezdenek új korszakot Garai költészetében.*

A könyv utolsó néhány lapja, az *Epilógus* már afféle záradék az útiélményekhez. De az ilyenkor megszokott sztereotip mondatok helyett itthoni tragédiákra utaló lírai vallomást találunk. — Három ember: a becsült költőtárs és barát, a nemzet gondjaitól önmagát nem kímélő klasszikus, s a költő apjának halála hervasztja le az Indiából hozott mosolyt. A kötetzáró *Valami elveszett* című vers éppen e „teljes szívből, vigasztalhatatlanul panaszkodó” fájdalom megszólaltatásával válik nagy verssé. A megrendülés mellett azonban éppúgy megszólal a hitet, boldogságot követelő vágy, mint Váci Mihály utolsó verseinek egyikében. *A Valami nincs sehol* az újrakezdésre biztat, a *Valami elveszett* pedig a létezés csöndes örömeivel igazolja, hogy érdemes a mindennapi küzdelem és szenvedés:

*Mert bárhogy tündököl föltről a lét,
így kell, lehajtott fővel ünnepelnünk,
elnézve a behódolt táj fölött,
és föl, az ergesztelhetetlen égre.*

Végezetül csak annyit: Kner Imre gyomai örökösei ismét szép könyvet csináltak, s munkájukkal járultak hozzá az imént emlegetett „csöndes örömhöz”. (*Szépirodalmi*, 1971.)

OLASZ SÁNDOR

PALOCSAY ZSIGMOND – SZILÁGYI DOMOKOS: FAGYÖNGY

„...észrevettem, hogy a davosi történet... mást gondolt önmagáról, mint én róla,” — tapasztalja *Th. Mann*, a novellának szánt *Varázshegy* írásakor. Úgy tűnik, hogy *Palocsay* és *Szilágyi*, a két elismert erdélyi költő éppen erre: a „mű mástgondolására”, az indító költői szándék és magát formáló megvalósulás izgalmas játékára ajánlotta fel ezt a közös kötetnyi vállalkozást. „Fagyöngy”: talán éppen ez a képszerű név (és népszerű kép) az a közösen kedvező invenció, mely a párhuzamos versírás kísérletének köteté kerekítését sugallta. A kötet „mottója”, a fagyöngyfélék (*Loranthaceae*) meghatározása lexikonszerűségében is árulkodik a versek közös ener-